

'Dierbare gelovigen! Bij alle onrecht dat geschiedt en het leed dat wordt geleden, gaat onze deelneming zeer in het bijzonder uit naar de jeugdige personen die met geweld uit het ouderlijk huis zijn weggevoerd, alsook naar de Joden, en naar onze katholieke geloofsgenoten die uit het Joodse volk zijn voortgekomen, die aan zulk groot lijden zijn blootgesteld.

Bovendien echter gevoelen Wij Ons diep gegriefd door het feit dat voor de uitvoering van de tegen deze twee groepen van personen genomen maatregelen de medewerking wordt geëist van onze eigen landgenoten zoals van autoriteiten, van ambtenaren, van bestuurders van inrichtingen.¹

Beminde gelovigen, het is Ons bekend, in welk een gewetensnood daardoor de betrokken personen geraakt zijn. Welnu: om alle twijfel en onzekerheid omtrent dit punt bij u weg te nemen, verklaren Wij met alle nadruk, dat medewerking in deze in geweten ongeoorloofd is. En, mocht het weigeren van medewerking offers van u vragen, weest dan sterk en standvastig in het besef dat gij voor God en de mensen uw plicht doet.'

*

Op deze oproep tot burgerlijke en ambtelijke ongehoorzaamheid werd door Seyss-Inquart niet gereageerd. De tekst was hem vóór de afkondiging bekend², maar hij deed niets om deze te voorkomen. Evenmin nam hij represailles. Had hij het gevoel dat tot de razzia's van 6 en 9 februari veel te impulsief besloten was en dat zij, achteraf gezien, een ernstige beleidsfout geweest waren? Hield hij zijn algemene richtlijn dat hij een scherp conflict met de kerken uit de weg moest gaan, in het oog? Nam hij aan dat het met het gevolg geven aan die kerkelijke oproep wel zou meevallen en dat hij de kansen op het tegendeel zou vergroten als hij hardhandig ingreep? Wij weten het niet. Hij was, naar men hoorde, 'sehr böse'³ en liet dreigen dat als de kerken de Jodenvervolging nog eens aan de orde stelden, de uitzon-

¹ Dit laatste sloeg op het wegvoeren van Joodse patiënten uit katholieke gestichten.

² Wij leiden dit uit het feit af dat de *Sicherheitspolizei*-Den Bosch de herderlijke brief op zaterdag 20 februari in handen had. Stellig heeft men toen onmiddellijk contact met het *Reichskommissariat* opgenomen. Het was bij die gelegenheid dat Wouter Lutkie zich er toe leende, dreigementen van de *Sicherheitspolizei* om één uur 's nachts door te geven aan de bisschop van Den Bosch, beseffend overigens dat zij geen effect konden hebben. Bij Lutkie speelde een rol dat hij via de 'SD'er' die hem opgebeld had, gevangenen hoopte vrij te krijgen. Wij hebben dit gebeuren in deel 5 abusievelijk in verband gebracht met het bisschoppelijk mandement dat op zondag 3 augustus '41 voorgelezen werd. ³ Touw: *Het verzet der Hervormde Kerk*, dl. I, p. III-12.